

Отже, можна сказати, що психологічна складова в діяльності працівників ювенальної превенції має дуже важливе значення. Оскільки саме за допомогою психологічних знань пояснюються причини та передумови формування девіантної поведінки неповнолітніх. Важливо, щоб у психодігностичній роботі використовувалися як формалізовані, так і малоформалізовані методики, які дозволять дослідити психологічні особливості формування певних відхилень і визначити ефективні шляхи розробки психопрофілактичних заходів з метою забезпечення захисту, безпеки неповнолітніх, їх прав та свобод, формування рівня їх правосвідомості, правової культури та соціально адаптованої поведінки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалова О. І. Особливості впровадження практики медіації в діяльність органів поліції щодо профілактики випадків насильства у дитячому середовищі. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2019. № 2. С. 21–25. DOI: 10.31733/2078-3566-2019-2-21-25
2. Костенко Я. В. Ювенальна превенція як форма діяльності органів поліції України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 31. С. 75–77.
3. Романенко О. В. Психологічна складова в діяльності працівника ювенальної превенції. *Юридична психологія*. 2022. № 1(30). С. 29-34.
4. Свідовська В. Адиктивна поведінка підлітків як проблема наукового дослідження. *Вісник Львівського університету. Серія «Психологічні науки»*. 2020. Вип. 6. С. 108–114. DOI: <https://doi.org/10.30970/2522-1876-2020-6-16>.

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ

Данько С. В., Калюжна Ю. І.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
snezanadanko39@gmail.com*

Умови сучасної соціально-політичної та культурно-історичної ситуації, яка склалася в Україні, вимагають від системи освіти пошуку нових методів і форм навчання, які б змогли забезпечити підготовку висококваліфікованого фахівця, спроможного ефективно і різнопланово організувати свою професійну діяльність, а за необхідності – змінювати застарілі погляди, швидко пристосовуватись до умов праці, соціального оточення. Вирішення нових завдань, які виникли в системі підготовки кваліфікованих фахівців, залежить від послідовної демократизації та гуманізації взаємин всіх учасників

педагогічного процесу. Це, в свою чергу, залежить від того, наскільки активно відбувається впровадження у педагогічну практику психологічних знань, і, зокрема, системи розвитку вмінь і навичок спілкування та соціальної взаємодії. Вдосконалення комунікативної культури майбутніх психологів багато в чому залежить від рівня їх комунікативної компетентності.

Розвиток особистості студента і формування його готовності до майбутньої професійної діяльності є ключовими в теорії і практиці педагогічної роботи сучасного вищого навчального закладу. Саме під час навчання у закладі вищої освіти відбувається первинне «освоєння» професії, визначається життєва та світоглядна позиція молодої людини, вивчаються способи взаємодії, форми поведінки і спілкування. Основні види роботи психолога (психологічний супровід розвитку особистості та її здібностей, психодіагностика, психологічне консультування, психокорекція, психопрофілактика, просвітницька діяльність, організація психотренінгів) здійснюються через організацію спілкування з клієнтами. Успішна професійна діяльність психолога залежить, насамперед, від його здатності організовувати свою роботу на основі професійно виваженого, науково обґрунтованого спілкування з суб'єктами сфери взаємодії.

Мета – подати теоретичні засади дослідження психологічних закономірностей розвитку комунікативної компетентності майбутніх психологів.

Поняття комунікативної компетентності як узагальненої комунікативної властивості особистості, яка об'єднує розвинуті комунікативні здібності та сформовані уміння і навички міжособистісного спілкування, знання про основні його закономірності та правила досліджувалось в роботах багатьох науковців (О. Бодальов, Л. Долинська, Ю. Ємельянов, В. Кан-Калік, Є. Клімов, Є. Коблянська, В. Куніцина, Я. Коломінський, О. Киричук, Л. Петровська, В. Семиченко, Л. Орбан-Лембрик, Т. Титаренко, Ю. Швалб, Т. Яценко та інші). Більшість авторів називають комунікативну компетентність важливою складовою професійної компетентності та вказують на особливу специфіку комунікативної компетентності в професіях типу «людина-людина».

Науковим підґрунтям у вирішенні проблеми підготовки майбутніх психологів до професійного спілкування є психологічні концепції спілкування. Методологічні проблеми спілкування аналізуються у працях К. Абульханової-Славської, Г. Андреевої, О. Бодальова, С. Максименка, О. Леонтєва, Б. Паригіна та інших авторів. Проблема спілкування широко представлена в рамках особистісно-діяльнісного підходу (О. Леонтєв, С. Максименко, С. Рубінштейн), становлення особистості, зумовлене характером взаємодії з оточенням, вивчали Б. Ананьєв, Г. Балл, О. Бондаренко,

Л. Виготський, В. Галузьяк, О. Запорожець, В. Кан-Калік, О. Ковальов, Р. Павелків, В. Семиченко, В. Татенко, В. Ямницький, Т. Яценко). Професійне спілкування розглядається з позицій професійної орієнтації та професійного самовизначення особистості (М. Захаров, Є. Клімов, В. Колінко); психолого-педагогічні умови та засоби розвитку комунікативного потенціалу особистості представлені в роботах Ю. Ємельянова, В. Каплінського, М. Коць, В. Куніциної, Л. Петровської та інших. Окремі сторони процесу професійної підготовки майбутніх психологів аналізуються в роботах сучасних вітчизняних науковців: професійна компетентність та успішність психолога (Ж. Вірна, Н. Пов'якель, Н. Чепелева), становлення особистості психолога в навчально-виховному процесі (О. Бондаренко, Ю. Долинська, В. Панок, О. Подолянюк), розвиток професійно важливих якостей психолога (О. Власова, В. Волошина, Н. Пророк, Т. Федотюк). Методи розвитку комунікативних здібностей вивчали Ю. Ємельянов, Л. Петровська, Т. Яценко та інші. Проте, цілий ряд аспектів проблеми професійного спілкування психолога залишаються поза наукових розробок, зокрема – чітко не визначені особистісні детермінанти розвитку комунікативної компетентності та не доведена їх роль у формуванні професійної компетентності майбутніх психологів [2, с. 1185].

Високий рівень розвитку комунікативної компетентності особистості виявляється в успішності та ефективності її соціальної взаємодії. Комунікативна компетентність особистості розвивається на основі і в процесі надбання комунікативного досвіду успішної комунікативної взаємодії, що передбачає володіння ефективними певними комунікативними навичками, які дозволять їй ефективно формувати комунікативну стратегію, ефективно користуватися різноманітними тактичними прийомами комунікації, ефективно представляти себе як учасника комунікативного процесу.

Психологічними умовами розвитку комунікативної компетентності:

1) соціально-психологічні – досвід взаємодії з компетентними партнерами, які транслюють оптимальні моделі комунікативної поведінки;

2) особистісно значущі – зовнішні соціальні стимули, що зумовлюють і підтримують розвиток комунікативної культури особистості;

3) суб'єктивні – здатність до успішного і ефективного спілкування; комунікативні, соціально-перцептивні та інтерактивні уміння; навички підтримання позитивного контакту з партнером; уміння самопрезентації та самоконтролю; особистісні комунікативні властивості; комунікабельність, контактність, пластичність, емпатійність; здатність управляти взаємодією у спілкуванні і спільній діяльності [1, с. 310].

Комунікативна компетентність – це узагальнююча, інтегрована комунікативна властивість особистості, яка зумовлює ефективність і успішність взаємодії у різних соціальних ситуаціях. У складі компетентності виокремлюємо такі компоненти: когнітивний, поведінковий та емоційний.

Когнітивний компонент компетентності – комплекс здібностей, що формуються у спілкуванні та забезпечують можливість адекватного відображення психологічних станів людини, її властивостей та якостей, здатність передбачати свої впливи на цю людину. Формування і розвиток комунікативних здібностей ґрунтується на комунікативній спрямованості людини, на її комунікативних знаннях, перцептивних здібностях і спостережливості.

Когнітивний компонент комунікативної компетентності також передбачає здатність інтерпретувати конкретні ситуації щодо планування взаємодії, прогнозування перебігу та передбачення її наслідків, урахування умов успішної та ефективної комунікації. Тому, до складу цього компоненту включаємо також комунікативні знання. Це обізнаність у таких питаннях: про те, що таке спілкування, які його види, фази, закономірності розвитку; про те, які існують комунікативні методи і прийоми, яку дію вони надають, які їхні можливості і обмеження; про те, які методи виявляються ефективними щодо різних людей і різних ситуацій; про ступінь розвитку в себе тих чи інших комунікативних умінь; про те, які методи ефективні саме у власному виконанні, а які неефективні [1, с. 310].

Поведінковий компонент полягає в умінні ефективно використовувати різноманітні засоби спілкування і передбачає володіння наступними комунікативними вміннями: вміння правильно, грамотно, дохідливо пояснити свою думку й адекватно сприймати інших; комплекс усвідомлених комунікативних дій, заснованих на комунікативних знаннях; вміння займати партнерську позицію у спілкуванні, будувати контакти на різних психологічних дистанціях та в різних рольових позиціях, відповідно до контексту ситуації та широкого соціального оточення; здійснювати зворотний зв'язок, тобто передати партнеру, що його почули і зрозуміли; володіння гнучкістю та креативністю у виборі та застосуванні комунікативних тактик та стратегій; асертивність – вміння впевнено відстоювати свою позицію в конфліктних ситуаціях, не переходячи до агресії чи до пасивно-залежної поведінки.

Емоційний компонент комунікативної компетентності передбачає сформованість емоційного досвіду особистості, реалізованого у реальних відносинах та спільній діяльності. Завдяки досвіду у людини формуються внутрішні установки у спілкуванні,

психологічні позиції. Чим багатший і різноманітний досвід спілкування людини, тим адекватнішими є її способи соціальної перцепції, соціального впливу, а також комунікативної поведінки. Емоційний компонент комунікативної компетентності включає:

– сформоване в результаті емоційно-позитивного досвіду спілкування, позитивне самоствалення та самоприйняття, тобто прийняття себе в цілому, незалежно від своїх властивостей та переваг;
– налаштованість на партнера, що виявляється здатності розуміти його емоційні стани та переживання.

Під комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування. Вона передбачає уміння змінювати глибину і коло спілкування, розуміти і бути зрозумілим для партнера по спілкуванню, володіння різними соціальними ролями. Комунікативна компетентність формується в умовах безпосередньої взаємодії, тому є результатом досвіду спілкування між людьми. Цей досвід набувається не тільки у процесі безпосередньої взаємодії, а також опосередкованої, в тому числі з літератури, театру, кіно з яких людина отримує інформацію про характер комунікативних ситуацій, особливості міжособистісної взаємодії і засоби їх вирішень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Іваннікова О., Гарачук Т. Мовно-комунікативна компетентність педагога: історико-теоретичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 61, том 1, 2023. С. 307–315.
2. Фурман О. Формування мовно-комунікативної компетентності педагога. *Вісник науки та освіти*. 2023. № 11(17). С. 1184–1196.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ МОТИВАЦІЙНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Дмитренко Н. А.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
nataliadmytrenko1@gmail.com*

В останні роки помітно зріс інтерес до вивчення підліткового віку як одного з визначальних етапів життєвого шляху. Особливе коло проблем підліткового віку пов'язане із мотиваційною сферою особистості, оскільки вона зазнає кардинальних змін саме протягом даного вікового періоду внаслідок того, що змінюються відносини підлітка з навколишнім світом. По-новому підлітки починають